

Psychoterapeutické kompetence a jejich posuzování

Tomáš Řiháček

Faculty of Social Studies
Masaryk University Brno
<http://psych.fss.muni.cz/train/>

Současný trend

(nejen) ve výuce psychologie

„Time-based model“

„Input model“

Vzdělání definováno pomocí času a předepsaného kurikula.

„Competency-based model“

„Output model“

Vzdělání definováno pomocí výstupu.

Donovan a Ponce (2009), Kaslow et al. (2004), Kenkel (2009), McCutcheon (2009), Peterson et al. (1992, 1997), Roberts et al. (2005), Rodolfa et al. (2005), Rubin et al. (2007) ad.

Proč

se zabývat kompetencemi v psychoterapii?

- ▶ Profesionálové nevykazují lepší výsledky než paraprofesionálové (Berman a Norton, 1985; Durlak, 1979; Hattie et al., 1984; Nietzel a Fisher, 1981)
- ▶ Variabilita v úspěšnosti terapie je spojena spíše s osobou terapeuta než s typem léčby (Luborsky et al., 1986)
- ▶ Dovednost (*skillfulness*) terapeuta nelze zcela ztotožňovat s efektem terapie (Strupp, 1986)

Kompetentnost

jako etický problém

Etický kodex APA

2.01 Boundaries of Competence

Psychologists provide services, teach, and conduct research with populations and in areas only within the boundaries of their competence, based on their education, training, supervised experience, consultation, study, or professional experience.

2.03 Maintaining Competence

Psychologists undertake ongoing efforts to develop and maintain their competence.

<http://www.apa.org/ethics/code/index.asp>

Kompetentnost

jako etický problém

Etický kodex EAP

Principle 2: Competence

General Principle: The maintenance of high standards of competence is a responsibility shared by all psychotherapists in the interest of the public and the profession as a whole. Psychotherapists recognise the boundaries of their competence and the limitations of their techniques. They only provide services and only use techniques for which they are qualified by training and experience. In those areas in which recognised standards do not yet exist, psychotherapists take whatever precautions are necessary to protect the welfare of their clients. They maintain knowledge of current health, scientific and professional information related to the services they render.

<http://www.europsyche.org/contents/13134/statement-of-ethical-principles>

Definice

- ▶ Vědomosti, dovednosti a postoje nezbytné pro výkon profese a jejich integrace.

(Kaslow et al., 2004; Kaslow et al., 2008)

- ▶ Kompetence znamená, že odborník má takové vědomosti, dovednosti a hodnoty, aby mohl vykonávat svou profesi bezpečně a efektivně.

(Rodolfa et al., 2005)

- ▶ Dobře osvojené a uvážlivé používání komunikace, vědomostí, technických dovedností, klinického usuzování, emocí, hodnot a reflexí v každodenní praxi k užitku jedinci a společnosti, kterým [terapeut] slouží.

(Epstein a Hundert, 2002)

Dělení kompetencí

▶ SUMATIVNÍ x FORMATIVNÍ

- **sumativní k.** = výsledné požadované kompetence, posuzované na konci výcvikového programu
- **formativní k.** = přechodné kompetence, které je potřeba zvládnout na cestě k sumativním k.

(Yager a Bienenfeld, 2003)

▶ PRAHOVÉ (minimální) x ASPIRAČNÍ (ideální)

- **prahové k.** = minimální nezbytná míra kompetencí (nutná k udělení certifikátu apod.), „good enough“
- **aspirační k.** = směřování k excelenci, expertní úroveň kompetencí

(Kaslow et al., 2004)

▶ HLAVNÍ x SPECIFICKÉ x SPECIÁLNÍ

- **hlavní k.** = základní a nezbytné pro výkon profese v jakémkoliv kontextu
- **specifické k.** = specifikovány konkrétní modalitou/školou/zemí
- **speciální k.** = nutné pouze pro práci s některými cílovými skupinami (např. děti), v určitých prostředích (např. věznice) či při určitých činnostech (např. supervize)

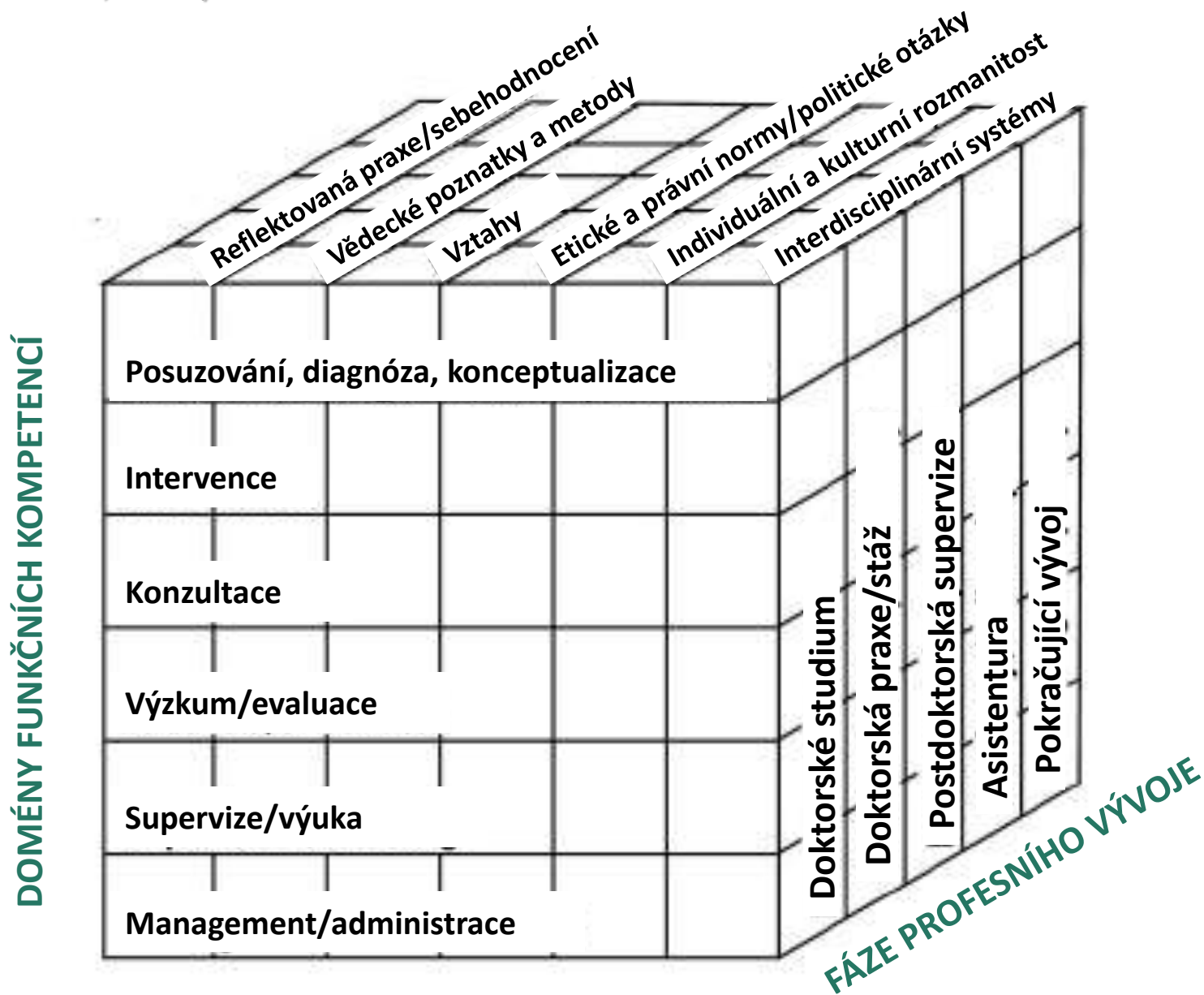
<http://www.psychotherapy-competency.eu/Competencies/>

Rodolfova kostka

(Rodolfa et al., 2005)

DOMÉNY ZÁKLADNÍCH KOMPETENCÍ

Příklad: *reflektovaná praxe*

(Fouad et al., 2009)

Praxe vykonávaná s osobním a odborným sebeuvědoměním a reflexí, s uvědoměním kompetencí a s patřičnou péčí o sebe.

A. Reflektovaná praxe

- *sebereflexe, sebemonitorování, používání sebe jako terapeutického nástroje*

B. Sebeuposuzování

- *znalost kompetencí a schopnost sebeuposouzení v těchto oblastech*

C. Péče o sebe

- *pozornost věnovaná osobnímu zdraví a pohodě směřující k zajištění efektivního odborného fungování*

Kompetence v psychoterapii

Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training, 2010, 47(1)

- ▶ humanistická a existenciální
(Farber, 2010)
- ▶ psychodynamická
(Sarnat, 2010)
- ▶ kognitivně behaviorální
(Newman, 2010)
- ▶ systemická
(Celano et al., 2010)
- ▶ integrativní
(Boswell et al., 2010)
- ▶ supervizní modely
(Falender a Shafranske, 2010)

Humanistická a existenciální pst

(Farber, 2010)

▶ SEBEREFLEXE

- uvědomování si vlastního prožívání
- schopnost používat vlastní subjektivitu

▶ VZTAH

- využívání terapeutického vztahu k podpoře terapeutické změny: požadavek otevřenosti, autentičnosti, kongruence, přijetí a respektu ze strany terapeuta; důraz na dialog

▶ ASSESSMENT

- konceptualizace klienta jako integrovaného organismu
- důraz na experienciální svět, méně na historii a kategoriální diagnózu

▶ INTERVENCE

- podporování klientovy explorační zkušenosti (fenomenologický průzkum klientova subjektivního světa), perspektiva přítomnosti
- vyladění se na potřeby klienta
- sledování opakujících se vzorců u klienta
- pozornost věnovaná klientovu prožívání terapeutického vztahu

Psychodynamická pst

(Sarnat, 2010)

▶ SEBEREFLEXE

- schopnost unést, pozorovat, promýšlet a psychoterapeuticky využívat své vlastní emoční, tělesné a fantazijní prožitky
- schopnost přijímat a zpracovávat své vlastní potřeby

▶ VZTAH

- důraz na vztah jako základní agens terapeutické změny (ne jako předpoklad účinnosti technik)

▶ ASSESSMENT

- terapeut uvažuje o celé osobnosti klienta, nejen o specifických symptomech; zahrnuje také zahrnuje klientovy vědomé i nevědomé konflikty, internalizované vztahové vzorce a obrany
- využívá pro diagnostiku své prožitky a reakce

▶ INTERVENCE

- interpretace a angažovanost v terapeutickém vztahu jako neoddělitelné aspekty intervence

Kognitivně-behaviorální terapie

(Newman, 2010)

▶ VĚDECKOST

- znalost a respektování vědeckých základů KBT a jejich limitů, přehled o současných poznatcích
- prioritu mají postupy s prokázanou účinností
- zdravý skepticismus a postoj vědce testujícího hypotézy

▶ VZTAH

- pozitivní terapeutický vztah jako podmínka úspěšnosti léčby

▶ ASSESSMENT

- terapeut přemýšlí jako vědec-empirik: sbírá klinická data pomocí reliabilních a validních prostředků, vytváří a testuje hypotézy a na nich zakládá citlivé intervence

▶ INTERVENCE

- znalost řady terapeutických technik (sebeopozorování, racionální přehodnocení automatických myšlenek, nácvik nového chování, relaxace atd.)
- schopnost strukturovat sezení a vyučovat klienta konkrétním dovednostem
- terapeut by měl být direktivní (ne pasivní a ne autoritářský)
- zdůrazňuje respektování manuálu, ale zároveň respektování klientovy individuality

Systemická terapie

(Celano, Smith a Kaslow, 2010)

▶ SEBEREFLEXE

- sebezkušenost, pozornost věnovaná primární rodině terapeuta

▶ VZTAH

- rozšířený terapeutický vztah (vytváření vztahu s každým členem rodiny, s různými subsystemy a s celou rodinou)
- koncept neutrality/rovnováhy

▶ ASSESSMENT

- schopnost vztahově (systemicky) formulovat problém jednotlivce, páru, rodiny; být si vědom celého systému, zatímco pracuje s jeho částí
- schopnost zaujímat různé perspektivy jednotlivých členů rodiny
- vzorce v primárních rodinách, transgenerační přenos

▶ INTERVENCE

- přerámování problému
- zvládání negativních (hostilních, konfliktních) interakcí
- podporování koheze, intimity, komunikace
- podpora zvládání rodičovství

▶ INDIVIDUÁLNÍ A KULTURNÍ ROZMANITOST

- v rodině se mohou střetávat různé rodinné i kulturní tradice; rozmanitost sama může být problémem

Integrativní psychoterapie

(Boswell, Nelson, Nordberg, McAleavey a Castonguay, 2010)

▶ SEBEREFLEXE

- být si vědom toho, kdy jsou pro klienta konkrétní intervence nebo druh vztahu neefektivní

▶ POZNATKY A METODY

- velká šíře a hloubka znalostí v oblasti teorie, výzkumu a klinické praxe
- znalost výzkumu v oblasti interakce charakteristik klienta a léčby

▶ VZTAH

- terapeutický vztah jako účinný faktor, který konzistentně predikuje výsledek terapie napříč hlavními směry

▶ ASSESSMENT a INTERVENCE

- multidimenzionální přístup
- schopnost zhodnotit silné stránky a limity daného přístupu
- schopnost zhodnotit proces terapie
- schopnost efektivně integrovat různé typy intervencí

Iniciativa EAP

(<http://www.psychotherapy-competency.eu/>)

- ▶ Profesionální, autonomní a zodpovědný
- ▶ Psychoterapeutický vztah
- ▶ Explorace (posuzování, diagnóza a konceptualizace)
- ▶ „Kontraktování“ (cíle, plány a strategie)
- ▶ Různé techniky a intervence
- ▶ Ukončení a zhodnocení
- ▶ Spolupráce s jinými odborníky
- ▶ Využívání supervize, intervize a kritického hodnocení
- ▶ Etika, standardy a citlivost (respekt k odlišnosti)
- ▶ Management a administrativa
- ▶ Výzkum
- ▶ Prevence a vzdělávání (výuka)
- ▶ Management změny, traumatu a práce s krizí

Posuzování kompetencí

- ▶ pro účely **výzkumu** (důraz na srovnatelnost a přesnost měření) nebo **výuky** (důraz na individualizaci a zpětnou vazbu)
- ▶ příklady metod (podle Kaslow et al., 2009)
  - videozáznam sezení
  - modelová terapie (*role play*)
  - prezentace případu (kazuistika)
  - portfolio
  - sebeposouzení

Příklad výcviku

založeného na kompetencích

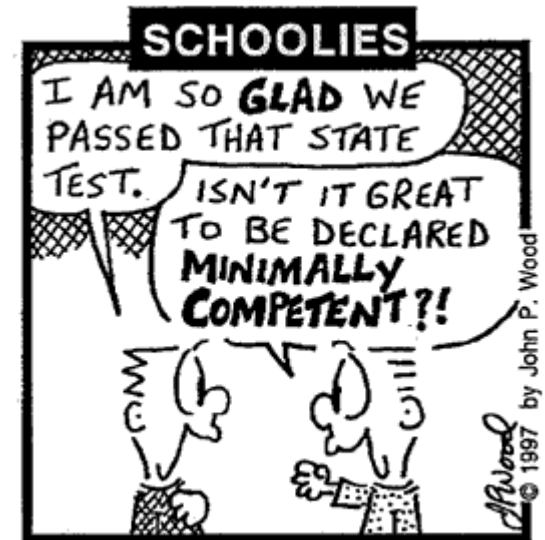
- ▶ Psychoterapeutický program na McMaster University (Weerasekera et al., 2003)
  - 7 modulů (PCA, KBT-deprese, KBT-úzkost, PD, RT, IPT, párová a skupinová terapie)
  - každý modul zakončen měřením kompetence (videonahrávky), v případě nedostatečných výsledků nutné opakování modulu
- ▶ Psychoterapeutický program podle Beitmana a Yue (1999)
  - 6 modulů (1. druhy verbálních reakcí a terapeutických cílů, 2. pracovní spojenectví, 3. rozpoznávání vzorců, 4. strategie změny, 5. odpor, 6. přenos a protipřenos)
  - bohaté využívání výzkumných nástrojů pro poskytování zpětné vazby studentům a pro evaluaci programu

Přínos přístupu

založeného na kompetencích (Epstein a Hundert, 2002)

- ▶ zpětná vazba o silných a slabých stránkách frekventanta – individualizace výuky
- ▶ posílení návyku sebereflexe
- ▶ stanovení standardů a potvrzení jejich dosažení
- ▶ vyjádření hodnot a důrazů
- ▶ směr vývoje instituce
- ▶ kredibilita absolventa/instituce v očích veřejnosti
- ▶ data pro systematický výzkum
- ▶ ...

Možná rizika

- ▶ posilování orientace na výkon
- ▶ zúzkostňují či odrazující vliv na posuzované
- ▶ může se změnit ve formalismus (pokud nebude vnímáno jako klinicky relevantní)
- ▶ pojetí kompetencí je idealistické, nenaplnitelné, musí být provázeno stanovením „rozumné“ (realistické) úrovně požadavků
- ▶ může hrozit monopolizace a politizace posuzování

Závěrem

„Kultivace klimatu důvěry a vzájemné pomoci mezi supervizory, mentory a kolegy snižuje napětí, které často vzniká při řešení problémů kompetence. To vyžaduje větší důraz na vytváření atmosféry empatie, zájmu a respektu, které do kontextu evaluace vnášejí důvěru. Toho nejsnadněji dosáhneme tak, že hodnotitelé a kolegové budou posuzovat poctivě a empaticky. Taková kultura by měla zabezpečit to, že v komplexním posouzení kompetence bude kladen důraz na sebeuvědomění, sebereflexi a sebehodnocení.“

(Kaslow et al., 2007: 483)

© Original Artist

Děkuji za pozornost

rihacek@fss.muni.cz